

Indicatoren van complexe argumentatie

Francisca Snoeck Henkemans

In dit artikel worden, uitgaande van een dialectische karakterisering van complexe argumentatie, twee typen aanwijzingen voor de verschillende vormen van complexe argumentatie besproken: aanwijzingen in de verbale presentatie van de argumentatie over de geanticipeerde dialogische situatie en aanwijzingen in de expliciete kritiek die op de argumentatie gegeven wordt.

1 Complexe argumentatie en kritiek

De complexiteit van een betoog is afhankelijk van de reacties waar in het betoog op gereageerd of geanticipeerd wordt. Wanneer de protagonist van een bepaald standpunt kritiek verwacht of ontvangt op een of meer onderdelen van zijn argumentatie, zal hij meer argumenten moeten aanvoeren om aan die kritiek tegemoet te komen. Zoals blijkt uit *Analyzing Complex Argumentation* (Snoeck Henkemans, 1992), hangt het af van de aard van de kritiek en van de manier waarop de protagonist zich ertegen probeert te verdedigen wat voor structuur de argumentatie zal gaan vertonen.

In impliciete discussies kan de verbale presentatie informatie verschaffen over de kritiek waarop de protagonist bij het aanvoeren van zijn argumenten anticipeert en daarmee tevens over de structuur van zijn betoog. In expliciete discussies kunnen er ook aanwijzingen ontleend worden aan de kritiek die door de antagonist op eerder aangevoerde argumenten geleverd is. Door ervan uit te gaan dat de in reactie op deze kritiek aangevoerde argumenten erop gericht zijn deze kritiek weg te nemen, kan tot een verantwoorde analyse gekomen worden van de structuur van de argumentatie van de protagonist.

In dit artikel zal ik aandacht besteden aan twee typen aanwijzingen voor de verschillende vormen van complexe argumentatie: 1) aanwijzingen in de verbale presentatie van de argumentatie over de geanticipeerde dialogische situatie en 2) aanwijzingen in de expliciete kritiek die op de argumentatie gegeven wordt.¹

2 Aanwijzingen in de presentatie van onderschikkende argumentatie

In voorbeeld 1 probeert Paula zich te verdedigen tegen de kritiek van Anton op de aanvaardbaarheid van de propositionele inhoud van haar in de eerste zet aangevoerde argument. Het argument dat er alleen lijnvluchten naar Sevilla gaan, is bedoeld als ondersteuning van het feit dat vliegen naar Sevilla te duur zal zijn, en is dus een voorbeeld van onderschikkende argumentatie:

1. Paula: We moeten hem maar niet gaan opzoeken in Sevilla, want dat is veel te duur.
Anton: Wat een onzin, vliegen naar Spanje kost tegenwoordig toch bijna niets?

Paula: Jawel, want er gaan alleen maar lijnvluchten naar Sevilla.

Dat er sprake is van onderschikkende argumentatie kan blijken uit het gebruik van algemene indicatoren van argumentatie zoals *omdat*, *want*, *vandaar*, *daarom* en *dan ook*. Maar deze uitdrukkingen kunnen uiteraard ook op enkelvoudige argumentatie wijzen. Wanneer er bepaalde combinaties van deze uitdrukkingen in het betoog voorkomen, levert dit een meer gerichte aanwijzing op dat er sprake is van onderschikkende argumentatie. Het is dan immers duidelijk dat de protagonist meent dat hij niet met een enkelvoudige argumentatie kan volstaan, maar dat zijn argument zelf ook weer discutabel kan zijn en dus nadere ondersteuning behoeft. Het gaat dan bijvoorbeeld om constructies als:

- Hoofddargument, *omdat* Subargument en *daarom* Standpunt.
- *Aangezien* Subargument, Hoofddargument. *Dus* Standpunt.
- Standpunt, *want* Hoofddargument. *Tenslotte/Immers* Subargument.

De verschillende indicatoren van argumentatie kunnen verspreid zijn over verschillende uitspraken, maar ook direct achter elkaar staan in een en dezelfde uitspraak. In de regel zal er in dat laatste geval dan sprake zijn van onderschikkende argumentatie. De combinatie van uitdrukkingen maakt duidelijk dat er een argument komt dat ingebed is in een ander argument. Voorbeelden van dergelijke combinaties van argumentatieve indicatoren zijn:

- want omdat
- want aangezien
- want gezien het feit dat
- immers omdat
- immers aangezien
- namelijk omdat

In de volgende voorbeelden komen dergelijke direct na elkaar geplaatste indicatoren voor:

2. Ik blijf naast de strips los tekenwerk maken. *Want omdat* Dr. Molotow nog een konventionele structuur heeft, kan ik er nog niet al mijn eieren in kwijt (*Veto* 1996)
3. Als je in de loop van het collegejaar de studie staakt, maar je je niet wilt of niet kunt uitschrijven, kan je kiezen tussen wèl of niet staken van studiefinanciering. *Immers, omdat*, in principe, je inschrijving doorloopt tot het einde van het collegejaar, ben je niet verplicht je studiefinanciering stil te zetten, ook al studeer je niet. (*Haagse Hogeschool, Stoppen/omzwaaien*)

Wanneer *namelijk* en *immers* in een dergelijke opeenvolging van indicatoren op de tweede plaats staan, vormt de combinatie van indicatoren geen aanwijzing voor onderschikkende argumentatie. Dit heeft te maken met het feit dat *namelijk* en *immers*, hoewel ze vaak voorkomen in zinnen waarin een reden of argument wordt gegeven, op zichzelf niet als indicatoren van argumentatie fungeren. Met *immers* geeft men volgens het WNT aan dat 'men de inhoud algemeen bekend acht, dat men daartegen geen tegenspraak [...] mogelijk acht'.² *Namelijk* wordt vooral gebruikt om een nadere omschrijving van wat vooraf is aangeduid te geven, of ter inleiding van een opsomming.

Wanneer *namelijk* of *immers* worden voorafgegaan door *omdat*, *want* of *aangezien* is al duidelijk dat er een reden of argument komt. *Namelijk* en *immers* geven dan alleen nog een nadere kwalificatie van de informatie die in het argument geboden wordt: bij *namelijk* wordt de informatie gepresenteerd alsof hij nieuw is voor de luister-

raar of lezer, terwijl de informatie die met *immers* geïntroduceerd wordt juist bekend geacht wordt te zijn.

In voorbeelden 4 en 5 wijzen deze combinaties van indicatoren dan ook niet op onderschikkende argumentatie:

4. Gelet op de huidige economische crisis en de onstabiele politieke situatie, is het van belang dat je je goed laat informeren alvorens je besluit te vertrekken. Mijd in ieder geval zoveel mogelijk de grote steden (zoals Medan op Sumatra), *aangezien immers* is gebleken dat de onrust juist op die plekken in korte, maar hevige vlagen optreedt. (*Sumatra, Indonesië - reisinformatie & reistips* - Anders Reizen)
5. *Omdat namelijk* de wolf geen Heupdysplasie heeft, wordt er verondersteld dat de hoofdoorzaak ligt bij de voeding en gedeeltelijk erfelijkheid. (*Erfelijke aandoeningen bij de Golden Retriever*).

3 Aanwijzingen in de presentatie van meervoudige argumentatie

In voorbeeld 6 is sprake van een expliciete discussie waarin Paula (impliciet) haar eerste argument intrekt wanneer blijkt dat dit niet bestand is tegen de kritiek van Anton. Paula gooit het vervolgens over een andere boeg door een nieuw argument aan te voeren:

6. Paula: Ik vind dat je moet ophouden met die kruidenpillen, ze helpen toch niet.
Anton: Dat is helemaal niet waar, ik ben al een paar kilo afgevallen.
Paula: Maar het is toch gevaarlijk om zo maar iets te nemen waarvan je de bijwerkingen helemaal niet kent?

De argumentatie in dit voorbeeld is in die zin meervoudig dat Paula meer dan een verdedigingspoging heeft ondernomen om haar standpunt te verdedigen. In impliciete discussies, waar de antagonist niet direct kan reageren, kan de protagonist het zekere voor het onzekere te nemen door meer dan een alternatieve verdedigingspoging te ondernemen. Vanuit zijn eigen perspectief zijn een of meer van deze verdedigingen overbodig, of presenteert de protagonist ze in ieder geval als zodanig, maar hij houdt er rekening mee dat de antagonist er misschien anders over denkt.

Uitgaande van deze karakterisering van meervoudige argumentatie is het mogelijk om een aantal verschillende typen uitdrukkingen te onderscheiden die een aanwijzing vormen van meervoudige argumentatie doordat ze duidelijk maken dat de protagonist op de dialogische situatie anticipeert die typisch aanleiding is tot het aanvoeren van meervoudige argumentatie.

(1) Uitdrukkingen waarmee wordt duidelijk gemaakt dat een van de argumenten op zich al voldoende is om het standpunt aannemelijk te maken

Voorbeelden van dergelijke uitdrukkingen zijn:

- alleen al omdat
- al was het alleen maar omdat
- X is een argument op zich

Meestal wordt het eerste argument uit een meervoudige argumentatie op deze wijze ingeleid. Wanneer er vervolgens nog een of meer argumenten gegeven worden, is dit een aanwijzing dat de argumentatie als meervoudig bedoeld is. De protagonist maakt zo immers duidelijk dat hij al een afgeronde verdedigingspoging heeft ondernomen, en zet zijn verdediging desondanks voort door met nog een argument te komen.

(2) Uitdrukkingen waarmee duidelijk wordt gemaakt dat het argument dat eraan voorafging al voldoende zou moeten zijn, maar dat ook als dit niet zo zou blijken te zijn het met de indicator ingeleide argument het standpunt zelfstandig van voldoende ondersteuning kan voorzien

- overigens
- trouwens
- en zelfs al zou dat niet waar zijn (dat niet het geval zijn, etc) dan (nog)
- (en) dan nog
- hoe het ook zij (hoe dan ook)

De protagonist maakt door het gebruik van dergelijke uitdrukkingen in zijn argumentatie duidelijk dat hij anticipeert op een verloop van de discussie dat typisch leidt tot het ontstaan van meervoudige argumentatie: een als afdoende bedoelde eerste verdedigingspoging strandt, de protagonist meent zijn standpunt desondanks te kunnen handhaven en onderneemt een nieuwe verdedigingspoging.

(3) Uitdrukkingen die gebruikt kunnen worden om een van de argumenten in te leiden en tegelijkertijd aan te geven dat het argument, hoewel het vermeld wordt, strikt genomen overbodig is

- afgezien van (het feit dat)
- ten overvloede
- dan spreek ik nog niet eens over
- dan wil ik het nog niet eens hebben over
- daargelaten dat
- daargelaten of

Dergelijke uitdrukkingen zijn een aanwijzing dat de argumentatie meervoudig is, omdat de protagonist ermee duidelijk maakt dat hij bereid is om een van zijn argumenten in te trekken, aangezien het in zijn ogen niet per se nodig is voor een afdoende verdediging.

(4) Uitdrukkingen waarmee wordt aangegeven dat er meer dan één reden is om het standpunt aanvaardbaar te achten

- (maar) dat is niet de enige reden
- (maar) er is nog een reden
- (maar) dat niet alleen
- ook al omdat
- minstens zo (/even) belangrijk is

Dat er sprake is van meer dan één zelfstandig argument kan ook blijken uit het voorkomen van uitdrukkingen die gebruikt worden om duidelijk te maken dat er een opsomming wordt gegeven.

- in de eerste plaats/vooreerst (omdat), in de tweede plaats (omdat), etc.

- (niet) in de laatste plaats (omdat)
- voorts
- verder
- ten slotte
- een ander argument (voordeel/pluspunt etc.) is
- bovendien
- buitendien

De protagonist maakt met al deze uitdrukkingen duidelijk dat hij nog een andere verdedigingspoging onderneemt.

4 Aanwijzingen in de presentatie van cumulatief nevenschikkende argumentatie

In voorbeeld 7 tracht Paula zich te verdedigen tegen de kritiek van Anton dat het feit dat een film in Rialto draait, nog geen garantie vormt dat de film goed is. Zij doet dit door een aanvullend argument te geven: Theo was er ook heel enthousiast over. Met deze cumulatief nevenschikkende argumentatie hoopt ze Anton van haar standpunt te overtuigen.

7. Paula: Het is vast een goede film, want hij draait in Rialto.
Anton: Ik heb anders ook wel eens een slechte film gezien in Rialto.
Paula: Ja, maar Theo was er ook heel enthousiast over.

Cumulatief nevenschikkende argumentatie bestaat uit een aantal argumenten die elk op zich enige directe ondersteuning aan het standpunt bieden en als het goed is samen een voldoende rechtvaardiging vormen voor het standpunt. De kracht van de afzonderlijke argumenten kan variëren. Het kan zijn dat een van de argumenten in de ogen van de protagonist het belangrijkste argument is, maar dat hij het toch raadzaam vindt er nog een of meer argumenten aan toe te voegen. Het kan ook zijn dat de argumentatie bestaat uit een aantal argumenten van min of meer hetzelfde gewicht, waarvan de protagonist aanneemt dat ze elk apart onvoldoende overtuigingskracht hebben om de antagonist van zijn standpunt te overtuigen, terwijl ze bij elkaar wel afdoende zullen zijn. Uitgaande van deze karakterisering, kunnen de volgende soorten uitdrukkingen als aanwijzing van cumulatief nevenschikkende argumentatie fungeren.

(1) Uitdrukkingen waarmee expliciet kan worden aangegeven dat er aan wat voorafging nog een argument wordt toegevoegd dat minder belangrijk is dan de eerder aangevoerde argumenten

- Een bijkomende reden is
- Een bijkomstige reden is
- Dit argument is van ondergeschikt belang

(2) Uitdrukkingen waaruit af te leiden valt dat het argument dat in aanvulling op eerder aangevoerde argumenten wordt gegeven in de ogen van de protagonist juist het meest zwaarwegende argument is

- vooral ook omdat
- temeer daar
- een reden temeer om

- wat nog belangrijker is
- sterker nog
- zelfs

Gemeenschappelijk aan alle uitdrukkingen onder (1) en (2) is dat ze zowel duidelijk maken dat er een toevoeging komt aan wat voorafging als aangeven dat deze toevoeging van kleiner of juist groter gewicht is dan het voorgaande.

(3) Uitdrukkingen waarmee alleen duidelijk gemaakt wordt dat er nog een argument aan de eerder gegeven argumenten wordt toegevoegd

- daarbij komt
- daar komt nog bij dat
- daar bovenop komt
- (daar)naast
- alsmede
- benevens

5 Aanwijzingen in de presentatie van complementair nevenschikkende argumentatie

In het dialogje bij 8 is sprake van complementair nevenschikkende argumentatie. Anton vindt Paula's argument dat de laatste bus al weg was geen voldoende reden om bij Erik te blijven slapen. Ze had hem ook kunnen vragen om haar op te halen. Paula bestrijdt deze kritiek met het argument dat zij Anton niet wakker wilde maken.

8. Paula: Ik moest wel bij Erik blijven slapen, want de laatste bus was al weg.
 Anton: Maar je had me toch kunnen vragen om je even op te halen?
 Paula: Maar ik wilde je niet wakker maken.

In een impliciete discussie ontstaat complementair nevenschikkende argumentatie doordat de protagonist voorziet dat tegen een van zijn argumenten een tegenwerping mogelijk is waarmee de ondersteuningskracht van dit argument wordt gekritiseerd. In anticipatie op dergelijke kritiek voegt hij dan een argument toe waarmee hij deze tegenwerping pareert.

(1) Uitdrukkingen die een aanwijzing kunnen zijn dat de spreker een mogelijke tegenwerping tegen een van zijn argumenten probeert te weerleggen

- (en dat) terwijl
- en toch
- terwijl/en [...] anders/normaal gesproken
- niet eens

Met *terwijl* kan een protagonist aangeven dat er sprake is van een tegenstelling tussen de verwachtingen of opmerkingen van een potentiële criticus en de stand van zaken zoals die volgens de protagonist in werkelijkheid is. Wanneer het standpunt dat de protagonist verdedigt een bepaald oordeel of een bepaalde kwalificatie inhoudt, dient hij rekening te houden met kritiek van het type: rechtvaardigt het aangevoerde argument deze kwalificatie wel? Is de in het argument genoemde situatie of gebeurtenis niet juist de gewone gang van zaken, zodat het oordeel dat er iets bijzonders aan de

hand is (d.w.z. iets negatiefs of positiefs) niet te rechtvaardigen is? In dergelijke gevallen treft men naast de indicator *terwijl* vaak nog andere aanwijzingen aan: *normaalgesproken* en *anders* maken duidelijk dat er in dit geval van een afwijkende situatie sprake is, omdat het gewoonlijk of in andere gevallen anders toegaat.

9. Het was natuurlijk een vervelende tijd. Ik heb vier seizoenen in Ajax 2 gevoetbald, *terwijl* je daar *normaal gesproken* niet langer dan twee jaar blijft. (www.ajax.nl/wedstrijden/ptt/98/ajaxcambuur)

10. Texel is ons grootste waddeneiland. Dichtbij, makkelijk te bereiken *en toch* zo heel anders. (URL: <http://www.natuurmaandtexel.nl/>)

Zo anticipeert de voetballer in voorbeeld 9 op de kritische reactie: ‘maar is het niet de normale gang van zaken dat je vier seizoenen in Ajax 2 voetbalt’. In voorbeeld 10 wordt het impliciete standpunt verdedigd dat het aan te bevelen is een bezoek aan Texel te brengen. Met de uitdrukking *en toch* maakt de protagonist duidelijk dat een bepaalde verwachting van de luisteraar niet opgaat. In dit geval is het de verwachting dat Texel (omdat het zo dichtbij is en gemakkelijk te bereiken) weinig nieuws te bieden zal hebben. De protagonist ontkracht deze kritiek bij voorbaat: Texel is ‘zo heel anders’.

6 Aanwijzingen van de argumentatiestructuur in de kritiek op argumenten

In expliciete discussies kan het dialectische verloop van de discussie stap voor stap worden vastgesteld. Uitgaande van de dialogische karakterisering van de verschillende complexe argumentaties, kan vastgesteld worden welke structuur op grond van dit verloop het beste aan het betoog van de protagonist kan worden toegekend. Zowel uitdrukkingen waarmee de antagonist zijn kritiek naar voren brengt, als uitdrukkingen die de protagonist in zijn reactie op die kritiek gebruikt, kunnen een aanwijzing vormen voor de manier waarop de argumenten die zijn aangevoerd met elkaar samenhangen. Ik zal dit aan de hand van één voorbeeld verduidelijken. In 11 verdedigt de tweede spreker het standpunt dat het geen goed idee is om dokter Emfoist te waarschuwen. Hij vindt Emfoist een onbetrouwbaar persoon. Ter ondersteuning van dit (sub)standpunt, voert de protagonist eerst aan dat Emfoist een duivelsachtig litteken in zijn gezicht heeft. De antagonist beaamt dit, maar meent dat het niets zegt over de capaciteiten van de dokter. Vervolgens gooit de antagonist het over een andere boeg (‘Hoe dan ook’): het is volgens hem toch zaak om dokter Emfoist te waarschuwen, want hij zal zeker tijd hebben, omdat hij ‘dag en nacht doktert’. Uit deze reactie blijkt dat het eerste argument van de protagonist hem nog niet overtuigd heeft. De protagonist voegt vervolgens een argument aan zijn verdediging van het standpunt toe (‘nog zo iets wat ik niet vertrouw’). Dat Emfoist nooit slaapt is een reden temeer om hem niet te vertrouwen:

11. ‘Heb je dokter Emfoist nou al gewaarschuwd? Hij schijnt goed werk te verrichten. De kinderen van de landheer, de ouwe Jean, ze kunnen alweer bijna aan het werk’.

‘Ja, ik ben daar gek. Heb je zijn gezicht gezien? Werk van de duivel als je ‘t mij vraagt’.

‘Dat litteken is inderdaad eigenaardig. Het lijkt net of het er in gekerfd is. Expres. Maar dat zegt toch niks over zijn capaciteiten? [...] Hoe dan ook: je

moet hem echt bij haar roepen. Hij doktert dag en nacht, dus tijd heeft ie wel voor je’.

‘Precies! Nog zo iets wat ik niet vertrouw. Slaapt die man nooit? Hoe kan iemand dat volhouden? Iedereen moet toch slapen?’ (www.cultuur-net.nl/persberichten/juni/)

De twee argumenten voor het standpunt dat Emfoist niet te vertrouwen is (hij heeft een duivelsachtig litteken in zijn gezicht en hij slaapt nooit), vormen samen een *cumulatief nevenschikkende* argumentatie. Aan het eerstgenoemde teken dat Emfoist niet deugt, voegt de spreker nadat gebleken is dat dit argument voor zijn tegenstander nog niet overtuigend genoeg is nog een tweede teken van onbetrouwbaarheid toe.

7 Conclusie

In dit artikel heb ik een aantal gerichte aanwijzingen besproken die wijzen op de verschillende vormen van complexe argumentatie. Absolute zekerheid over de structuur van de argumentatie geven deze indicatoren overigens niet. Een eerste complicatie is dat sommige uitdrukkingen meer betekenissen hebben. Een goed voorbeeld hiervan is de als aanwijzing van meervoudige argumentatie genoemde uitdrukking *bovendien*. Hoewel de ‘eigenlijke’ betekenis volgens het WNT ‘ongeacht het voorgaande’ is, kan deze uitdrukking ook als synoniem van *alsmede* gebruikt worden, een uitdrukking die eerder op nevenschikkende argumentatie lijkt te duiden.

In de tweede plaats kunnen de aanwijzingen die bij de introductie van argumenten gegeven worden in sommige gevallen ‘overruled’ worden door aanwijzingen in het standpunt. Als op grond van het standpunt al duidelijk is dat er voor een afdoende verdediging meer argumenten nodig zijn, zoals in voorbeeld 12, dan dienen de argumenten toch als nevenschikkend te worden geanalyseerd, ondanks het feit dat er indicatoren van meervoudige argumentatie in het betoog voorkomen:

12. Met de benoeming van Späth vlak voor de Bondsdagverkiezingen slaat Kohl *veel vliegen in een klap*. *Ten eerste* bewijst hij dat zijn concurrent Gerhard Schröder niet de enige is die goede sier kan maken met onverwachte benoemingen. Späth is Kohls antwoord op Schröders schaduwminister van Economische Zaken, de partijloze computerhandelaar Stollmann. *Verder* moet Späth de Oost-Duitse kiezers overtuigen van Kohls onverminderde inzet voor de door hem beloofde maar nog uitblijvende ‘bloeiende landschappen’ in de ex-DDR. *Minstens zo belangrijk* is het signaal naar potentiële CDU-kiezers: Kohl is ruimhartig en bereid zelfs interne vijanden in te schakelen als het ‘goed is voor Duitsland’. (*de Volkskrant op Cd-rom*)

Dat Kohl met de benoeming van Späth veel vliegen in een klap slaat, kan uit geen van de argumenten afzonderlijk blijken. Ondanks de indicatoren van meervoudige argumentatie *ten eerste*, *verder* en *minstens zo belangrijk*, moet de argumentatie daarom toch als nevenschikkend beschouwd worden. Zoals ook blijkt uit *Analyzing Complex Argumentation* (Snoeck Henkemans, 1992), moeten bij de analyse van de argumentatiestructuur ook eventuele aanwijzingen in de propositionele inhoud van het standpunt betrokken worden, zoals de kwantificerende uitdrukkingen die daarin voor kunnen komen.

Noten

1. Het onderzoek naar aanwijzingen die gebruikt kunnen worden bij de analyse van de argumentatiestructuur maakt deel uit van een breder onderzoeksproject naar argumentatieve indicatoren dat ik samen met Frans van Eemeren en Peter Houtlosser uitvoer. Het onderzoeksproject naar argumentatieve indicatoren wordt binnen het theoretische kader van de pragma-dialectische benadering van argumentatie uitgevoerd. Doel van het project is op systematische wijze de verbale middelen te beschrijven waarmee in het Nederlands een argumentatieve functie van taalgebruik tot uitdrukking kan worden gebracht, deze middelen te classificeren in termen van het ideaalmodel van een kritische discussie en de voorwaarden te identificeren waaronder de verschillende soorten middelen een bepaalde argumentatieve functie kunnen vervullen. Eerdere publicaties in het kader van dit project zijn Van Eemeren, Houtlosser en Snoeck Henkemans (2000), waarin indicatoren van dialectische geschilprofielen worden besproken en Snoeck Henkemans (2000), waarin aanwijzingen van kentekenargumentatie worden behandeld.
2. Een soortgelijke analyse van 'immers' wordt gegeven in Van Werkgem (1994).

Literatuur

- Eemeren, F.H. van, Houtlosser, P. & Snoeck Henkemans, A.F. (2000). Indicatoren van dialectische geschilprofielen. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 22, 112-125.
- Snoeck Henkemans, A.F. (1992). *Analysing complex argumentation. The reconstruction of multiple and coordinative argumentation in a critical discussion*. Amsterdam: Sic Sat.
- Snoeck Henkemans, A.F. (2000). Aanwijzingen in de presentatie als hulpmiddel bij het reconstrueren van kentekenargumentatie. In: R. Neutelings, N. Ummelen & A. Maes (Eds.), *Over de grenzen van de Taalbeheersing. Taal, tekst en communicatie* (pp. 43-55). Den Haag: SDU.
- Werkgem, F.F. van, (1994). 'Want voor Simon'. In *Gewoon doen. Dubbel Nederlands: 23 opstellen voor Simon Dik* (pp. 45-48). Amsterdam: IFOTT/UvA.
- Woordenboek der Nederlandsche taal*. (1995) Den Haag: Martinus Nijhoff.